

Originalni naučni rad
UDK 272-45(450)“16/17”
272:392.5(450) “16/17”

Иван Бирга
Архив Бирџа, Решица

Саша Недељковић
*Филозофски факултет у Београду
Одељење за етнологију и антропологију*

СЕСИЛНОСТ КАО ИСТОРИЈСКОАНТРОПОЛОШКИ ПРОБЛЕМ: ПИСМА АПОСТОЛСКОГ ПЕНИТЕНЦИЈАРА О БРАЧНОЈ ДИСПЕНЗАЦИЈИ ИЗ XVII И XVIII ВЕКА КАО ПОВОД ЗА ПРЕИСПИТИВАЊЕ ОГРАНИЧЕЊА ДИСКУРСА О МИГРАЦИЈАМА

Апстракт: У Италији је у XVII и XVIII веку брачна диспензација (ослобађање од црквених забрана за бракове између одређених категорија људи) била уобичајена појава. Посебну групу ових диспензација чине оне које се односе на бракове између блиских сродника. Потенцијал ове институције Католичке цркве у погледу пружања доприноса разумевању људске мобилности до сада углавном није био разматран, иако ефекти које она производи можда највише долазе до изражаја управо кроз дискурс о просторној покретљивости. Тачније, овој се институцији или пракси може приступити као виду дестимулисања брачних миграција, односно као виду стимулисања просторне статичности. За потребе овог огледа учињен је покушај да се, путем дискурзивне анализе писама Апостолског пенитенцијара бискупима широм Италије у вези са брачном диспензацијом из наведеног периода, утврди којим су се дискурзивним праксама надлежни органи служили како би ову појаву оправдали. Потврда постојања везе између брачне диспензације и антиемиграционих тенденција на неки је начин индиректно већ наговештена бројним студијама из биофизичке антропологије, али није до сада била предмет истраживања социокултурних антрополога, који би овом проблему могли дати дубљу културолошку димензију.

Кључне речи: сесилност, Италија, XVII и XVIII век, дискурси, брачна диспензација, брачне миграције, Апостолски пенитенцијар

Масован тренд бављења миграцијама у антропологији последњих деценија донео је, поред значајног унапређивања наших знања о људској мобилности, и свест о ограничењима како миграција као оквира решавања друштвених проблема, тако и појма миграција као аналитичког средства. Афирмисањем и форсирањем миграција као научног проблема извршено је извесно упрошћавање друштвених процеса. Истовремено, суптилно се почело сугерисати да је миграција позитиван и активан одговор на велике животне изазове, док је непокретност или упорна везаност за одређену територију пасиван и негативан одговор. Просторна покретљивост почела је да се посматра као једина стварност, нормалност и стандард, миграције су почеле да се славе као услов преживљавања и развоја, док је проучавање мобилности постало императив.¹

Као реакција на такав тренд почели су пре десетак година да се појављују радови који обрћу перспективу, полазећи од тога да се друштвеним процесима може приступити и путем антитезе миграција, што нас води ка донекле другачијој слици света. Иде се дотле да се сматра да је реч о сукобу миграционе метафизике и метафизике статичности (види Kirby 2009; Salazar/Smart 2011). Ова промена парадигме начелно се наслања на методолошки национализам, и ствара појачани осећај за регионализам и локализам, али и за чињеницу да се мобилност не мора одвијати само кроз реалну просторну покретљивост (Glick Schiller/Salazar 2013). Миграције су и даље пре изузетак него правило, а наше доба није у већој мери обележено значајним миграционим токовима него што су то биле неке прошле епохе. Оно што наше доба карактерише, и што проучавање миграција чини занимљивим или интригантним, јесте могућност појачане контроле миграција, због постојања националних држава са чврстим границама (Salazar/Smart 2011). Те границе, међутим, нису антитеза миграција, већ се често конструишу уз помоћ идеје да су миграције њихов приоритет (Chalfin 2008: 525).

Отварање питања о сесилности/мировању/статичности/имобилности није изазвало посебну реакцију међу антрополозима у Србији, тако да се са критичким преиспитањем студија миграција у том смислу још није ни започело.² Бавећи се претходних година сређивањем материјала у архиву Бирта у Решици (Румунија)³, наишли смо на историјске списе који су нас суочили са одређеним теоријским проблемима који захтевају конфронтирање дискурса о мобилности (миграција), с једне, и дискурса

1 Ту линију размишљања можемо у српској антропологији пратити још од Цвијића, који је писао да онај ко је „зрео за сеобу он је већ зрео и за еволуцију” (Cvijić 1982, 162).

2 Док се у неким студијама предност даје појму статичности или мировања (Glick Schiller/Salazar 2013), дотле се у археологији и биологији препознаје само појам сесилности (Mesić 1992).

3 О процесу стварања архива „Бирта” и о његовом садржају види Nedeljković 2018; такође и Birta/Nedeljković 2018.

о имобилности (сесилности), с друге стране, те захтевају релаксирање и релативизацију класичног приступа миграцијама.⁴

Материјал који смо нашли односи се на брачну диспензацију и састоји се од писама Апостолског пенитенцијара у Ватикану из XVII и XVIII века, која су упућена различитим локалним бискупима.⁵ Та су писма била део уобичајеног круга комуникације између оних који траже диспензацију (молиоци), Свете столице, односно њених органа који су се тим питањем непосредно бавили (Апостолски пенитенцијар), и бискупа који су водили бискупије из којих су молиоци долазили, тј. у којима су живели. Молиоци су предавали молбу Апостолском пенитенцијару у Ватикану, у којој су образлагали своју жељу да ступе у брак који није у складу са прописима Католичке цркве (у овом случају реч је о људима који су желели да ступе у брак са блиским сродником/цом), а Апостолски пенитенцијар се, у име папе, обраћао локалним бискупима, налажући им да случај испитају и донесу адекватну одлуку: да брак дозволе или забране. Локални бискупи су тада, уколико би се молба позитивно решила, проглашавали брак законитим.⁶ Ми смо, дакле, дошли у посед једног сегмента или нивоа те комуникације, која се одвијала између две инстанце Католичке цркве. Упркос својим ограничењима, она носи веома интересантне информације, чији научни потенцијал тек треба да буде проучен.⁷ Њен претпостављени потенцијал лежи у томе што се она односи на унутрашњу комуникацију између различитих црквених инстанци, у оквиру које би се, пре него у јавним документима, могла ишчитати стварна намера иза одређених поступака.

Брачна диспензација је институција хришћанских цркава којом се привремено суспендују одређене црквеноправне забране у вези са браком. У овом случају, као што је већ поменуто, реч је о брачним диспензацијама које се односе на склапање брака између блиских сродника. Из разних разлога, од којих су економски можда најчешће помињани (види Do et al. 2006),⁸ појединци бивају упућени на брак са блиским сродницима.⁹ Црквено право то не дозвољава, па се мора молити за диспензацију,

4 Далеко је разноврснија продукција радова о миграцијама у другим дисциплинама, мада и ту постоји дисбаланс. За пример радова о антиимиграционим политикама и тенденцијама у литератури на нашем језику види Drakić Grgur 2016. Дobar пример студија које се баве узроцима миграција и могућим политичким решењима за појачано емигрирање је Bobić et. al 2015.

5 О деловању Апостолског пенитенцијара види Salonen/Schmugge 2009.

6 О општим питањима у вези са диспензацијом из угла Католичке цркве види у Католичкој енциклопедији (<http://www.newadvent.org/cathen/05041a.htm>). За увид у научни приступ проучавању диспензације види Congost et al 2012.

7 Критика ових писама као извора дата је у Birta/Nedeljković 2019.

8 О некономским узроцима консангвинитета и сексуалној привлачности међу рођацима види Powell/DiPlacidi 2018.

9 Анализе показују да је мираз у том периоду био један од важних издатака и утицао на сиромашење становништва (Siddle 1997). Зато је економски логично што су се поједине породице одлучивале да мираз задрже у оквиру шире породице. За тезу

тј. дозволу Цркве да се, упркос неприхватљивости таквог брака, он ипак призна или дозволи. Међутим, иако би Црква такве молбе могла одбити, сложени друштвени односи стварају ситуацију у којој одбијање може произвести далекосежне последице које би се преточиле у друштвену кризу, како на индивидуалном или породичном, тако и на плану друштва. Зато је брачна диспензација била регулатор друштвене стабилности, вентил за отпуштање нагомиланих друштвених напетости путем превазилажења ограничења економских и људских ресурса.¹⁰ Такође, брачна диспензација је била механизам којим је наслеђе традиционалне културе и локалне припадности стављано под контролу централне државне и црквене власти. Питање брачне диспензације открива занимљиву динамику односа између супротстављених тенденција у друштву, тенденција ка сесилности или просторном мировању, с једне, и тенденција ка кретању или миграцијама, с друге стране, и уводи нас у расправу о механизмима контроле миграционих токова у прошлости.

Резултати истраживања биофизичке и медицинске антропологије оправдавају стварање платформе о сесилности унутар студија о миграцијама, и указују на повремену оправданост примене методолошког национализма и/или регионализма (види Guerresi et al 2001; Fuster/Colantonia 2004; Blanco Villegas et al 2004). У тим се истраживањима, на новим основама, приступа старим питањима односа између учесталости и степена ендогамије и/или консангвинитета (укрштања у сродству), с једне стране, и степена географске изолације, с друге стране. У поменутих студијама се као важни опозитни механизми јављају брачна диспензација и брачна миграција; када имамо оријентацију ка миграцијама, смањује се степен ендогамије и број консангвиналних бракова, а када имамо тенденцију ка сесилности и реалну могућност добијања брачне диспензације, добијамо у већој мери непокретну и затворену заједницу са великим бројем сродничких бракова. Нажалост, ове вредне студије немају одговарајући пандан у историјској и социокултурној антропологији. Немамо истраживања која статистичке податке о склапању бракова између сродника, и о биофизичким последицама таквих процеса, повезују са одређеним културним процесима. Недовољно је разјашњено, на пример, каквим се дискурзивним праксама оправдава тражење и давање брачних диспензација. Оно што је ипак јасно јесте да се брачна диспензација мора довести у везу са неком врстом антитезе брачних миграција, јер омогућава становницима малих и затворених средина да

да је недостатак одговарајућих кандидата за брак један од најважнијих узрока за миграцију, поготово кад су жене у питању, постоје аргументоване тврдње (види Stark 1988).

10 О свесности носиоца власти о опасностима које произлазе из миграција у Европи у XVIII веку види Siddle 1997. Фицџералд (Fitzgerald 2009) показује сву теоријску сложеност односа Католичке цркве према питању миграција, при чему ипак примећује да Црква преферирала мировање становништва.

нају брачне партнере без промене места пребивања¹¹. Међутим, остаје отворено питање да ли је брачна диспензација изнуђено решење, тј. покушај да се санирају негативне последице одређене праксе која се надовезује на неспремност људи да мигрирају, или се диспензација јавља као алтернатива миграцијама, као покушај активног предупредивања миграција које би могле дестабилизovati друштво.¹²

Често се процесу тражења брачног партнера који подразумева промену средине због дисбаланса на домаћем „тржишту” приступа као да нема алтернативу, односно као да је то једино прихватљиво решење. Међутим, емигрирање за брак сазрелих људи само је један од активних или позитивних одговора на слабу „понуду” брачних партнера на једном простору. Постоје наговештаји да за ванрегионалне индивидуалне миграције у том периоду није постојало довољно капацитета (психолошких, културолошких и др).¹³ Други позитиван одговор је стварање услова за привлачење имиграната одређених карактеристика, који би могли попунити недостатке на тржишту. Ово решење носило је са собом бројне недоумице, зато што је „квалитет” досељеног становништва у многим областима био незадовољавајући (види Siddle 1997; Fitzgerald 2009; Alfani 2010). Трећи позитиван одговор не подразумева кретање становништва, већ захтева, на изванредан начин, промену парадигме. Он захтева промену критеријума за избор партнера и реструктурирање постојећег тржишта, променом, ублажавањем или суспендовањем одређених правних или културних норми, чиме се тржиште проширује укључујући и оне групе људи које до тада нису могле бити узете у обзир. То, у теорији, може да значи да је могуће да дође до повећања толеранције на разлику у годинама између супружника, до повећања толеранције на припадност различитим конфесијама, до повећаног разумевања за неплодност и за бракове без деце, као и до повећања толеранције према браковима између сродника. Ова група решења, међутим, нарушава постојећи поредак јер се коси са многим традиционалним институцијама и културним обрасцима, као и са неким црквеноправним нормама, уносећи неред у постојећи систем класификације људи, међусобно сучељавајући различите вредносне и/или идеолошке системе који истовремено егзистирају унутар друштва. Постоји, наравно, и негативна или пасивна реакција на слабу понуду, која подразумева прихватање стања онаквог какво јесте, без предузимања било какве акције (види McDonald 1958).

11 О брачним миграцијама види у Stark 1988.

12 Емигрирање популације није било пожељна опција за носиоце власти и ауторитете, зато што су имигранти који су у таквим случајевима заузимали места одсељених увек били лошијег „квалитета”, сиромашнији и мање образовани или мање културни од емиграната (види Alfani 2010).

13 О извесним размишљањима у том правцу види у Zelinsky 1971. Миграциони капацитети на које овде мислимо тичу се пре свега могућности и спремности на прилагођавање новој социокултурној средини.

Полазећи од појма миграционог капацитета, који, иако нема опште-прихваћену дефиницију, подразумева постојање сета одговарајућих особина које се ослањају на велику мотивисаност и вољу за пресељењем, покушаћемо да испитамо може ли црквена архивска грађа о сродничким браковима бити користан извор за проучавање динамике односа између тенденција ка сесилности и тенденција ка мобилности. Она ће се показати као корисна уколико из ње успемо да прикупимо довољно информација у вези са миграционим капацитетом молилаца диспензације, тј. у вези са начином и степеном њиховог реаговања на стимулансе у вези са просторном статичношћу или покретљивошћу који су долазили од различитих друштвених фактора. Покушаћемо да препознамо те факторе, и да утврдимо њихове интересе, као и дискурзивне праксе којим су те интересе хтели да остваре.

Презентација грађе

До сада је обрађено 16 писама из Архива Бирта, која су настала у периоду између 1618. и 1731. године. Обухватају период у коме су столовале папе Павле V (1605–1621), Климент XI (1700–1721), Иноћентије XIII (1721–1724), Бенедикт XIII (1724–1730) и Климент XII (1730–1740) (Birta/Nedeljković 2019). Може се закључити да се ставови и формулације Католичке цркве у вези са посматраним проблемом нису мењали више од једног века, а вероватно и знатно дуже, будући да су писма готово исте садржине и форме. Писма су писана на пергаменту димензија отприлике 40 x 30 cm, и различите су дужине: најкраће има 337, а најдуже 735 речи. Због оштећења изворног текста није било могуће утврдити тачно пребивалиште већине молилаца, али је за један број њих утврђено да су живели у оквирима Напуљског краљевства (Birta/Nedeljković 2019).

Очекивали смо да нам анализа писама омогући да сагледамо који су били стварни циљеви Свете столице у поменутом смислу, у којој мери је она ствари могла држати под контролом и на који начин, којим је утицајима била изложена, и како је покушавала да помири различите друштвене интересе. Та њена стратегија, чији је један део понекад називан „интерна секуларизација”, омогућавала јој је да сачува свој друштвени утицај по цену извесног привременог или трајног занемаривања основних принципа и удаљавања од њих (види Zängle 2014).

Сва писма, на први поглед, веома личе једно на друго. Пажљивим читањем, међутим, могуће је утврдити да међу њима има малих али битних садржинских разлика које говоре о важним друштвеним чињеницама. Понекад су писма краћа, а тиме и информативно сиромашнија, због тога што је дотични случај једноставнији (мање одступа од норми), односно због тога што је молилац припадао аристократији, па је тиме био осло-

бођен неких обавеза који се намећу обичним грађанима. Нека се писма односе на веома специфичне случајеве, за које је потребно додатно објашњење. Овде ћемо навести једно од писама које спада у дужа и специфичнија писма.

„Бискуп Иноћентије, слуга слугу Божјих поздравља свог вољеног сина, викара у духовним стварима нашег пречасног брата, архиепископа [...] и благослови га апостолски. Молба која нам је недавно представљена од стране нашег вољеног сина, лаика Помпеиус Јоханес Цестаро и наше у Христу вољене ћерке, госпође Хиполита ди Натале из бискупије [...] садржи да они – који иначе знају да су у сродству или у тазбинском сродству трећег степена – настоје да не згреше, што би почињавањем овог греха био случај, те су се одмах обратили нама као и Светој столици, како би им милосрђем и милошћу према њима помогли. Између њих није дошло до телесног упознавања, али је и поред тога дошло до сумње – иако до погрешне, да се они међусобно телесно познају. Али ако они не закључе брак, поменуто Хиполита – како они у овој молби наводе – била би обешчашћена и остала би неударна, а вероватно би могли да настану и још већи скандали. Наведени подносиоци молбе желе да буду сједињени у браку, али своју жељу у овој тачки без диспензације Свете столице не могу да остваре, с обзиром на постојање ове брачне препреке. Због тога нас они понизно моле да, из апостолског добротинства, за њих преузмемо повољну бригу. Мишљења смо да би они требало да се ослободе од било ког вида екскомуникације, интердикције и других пресуда и црквених казни, које би евентуално над њима могле да се примене, и то правно делотворно и као последица нашег дописа. Овим путем, апостолским дописом налажемо твојој скромности да, без било какве наде за таквим поклонима или наградом, и у случају да су добровољно донете – опомињемо те да се од тога држиш подаље – да се о горе наведеном садржају темељно информираш, и ако том приликом установиш да молба одговара истини – за чега је твоја савест одговорна –, да поменуте, који су сиромашни и бедни и који живе само из сопственог рада и труда, као прво раздвојиш и да им тада – након што су те понизно молили за милост – наметнеш црквену покору, која ће друге спречити од почињавања сличних дела – као и након обављања занатских или других радова од стране поменутог Помпеиус Јоханеса, у трајању од четири месеца, при некој цркви или неком другом скромном месту – и да им наметнеш и друге ствари, које се законом могу наметнути. Након што су ту црквену покору испунили и након што су се заклели да горе наведене ствари нису починили у нади да лакше дођу до диспензације, разреши их грехова таквих ексцеса на оба нивоа судске надлежности, али тек након што су извршили благотворну црквену покору коју си ти доделио по свом увиду. И након што ти коначно буде деловало благотворно да доделиш такву диспензију, и ако то не проузрокује скандал – и за то је одговорна твоја савест –, и након што су истрајали у поменутој и по твом увиду прописаној раздвојености, и ако жена због тога није отета, и ако живе сиромашно и бедно и само од сопственог рада и труда, и ако та брачна препрека сродства или

тазбинског сродства трећег степена и апостолска правила и упутства или друге препреке више не стоје на путу, тада им дозволи путем нашег ауторитета, јавно и уз уважавање форме Концила у Тренту да закључе брак, да се тај брак црквено потврди и да у том браку могу потом слободно и уз допуштење да живе. Дете које ће се зачети на основу тога проглашавамо брачним дететом. Одређујемо екскомуникацију као казну за случај да нашу опомену планираш да презреш, да том приликом захтеваш или прихватиш било какав поклон или награду коју они донесу, и бићеш екскомунициран онолико дуго, док од Свете столице не заслужиш добротинство апсолуције, али апсолуција и диспензија које ти одредиш неће ни тада имати правно дејство и неће бити важеће. Сачињено у Риму, при базилици свете Марије Велике, у години Господњег отелотворења 1723, на идима јуна, у трећој години нашег понтификата.” (625/13.06.1723)¹⁴

- 14 „Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio, vicario venerabilis fratris nostri, archiepiscopi [...] in spiritualibus generalisalutem et apostolicam benedictionem. Oblata nobis nuper pro parte dilecti filii, Pompei Ioannis Cestaro laici et dilectae in Christo filiae, Hippolitae di Natale mulieris [...] diocesis petitiocontinebat, quod ipsas alias scientes se tertio consanguinitatis vel affinitatis gradu invicem esse coniunctos vel attinere, non quidem peccandi data opera, ut crimine admissio haec causa foret nos et Sedem Apostolicam ad misericordiam et gratiam erga ipsos faciliores reddendi, insimul conversati sunt carnali tamen copula inter eos minime subsequuta et nihilominus orta est suspitio, licet falsa, quod se carnaliter cognoverint. Cum autem, sicut eadem petitio subiungebat, nisi matrimonium inter ipsos contrahatur, dicta Hipolita diffamata et inupta remaneret, gravique exinde scandala possent verisimiliter exoriri, cupiunt predicti invicem matrimonialiter copulari, sed stante impedimento huiusmodi desiderium eorum hac in parte adimplere non possunt absque Sedis Apostolicae dispensatione. Quare iidem nobis humiliter supplicari fecerunt, quatenus eis in premissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, eosdem ac eorum quemlibet a quibusvis excommunicationis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum presentium tamen consequendum harum serie absolventes et absolutos fore censentes discretionem tuae apostolicae scripta mandamus, quatenus deposita per te omni spe cuiuscumque muneris aut premii etiam sponte oblata, a quo te omnino abstinere debere monemus, de premissis te diligenter informes, et si per informationem eandem preces veritate niti repereris, super quo conscientiam tuam oneramus, tunc eosdem, qui pauperes et miserabiles existunt ac ex suis labore et industria tantum vivunt in primis ab invicem separe deinde si veniam a te petierint humiliter eam illis penitentiam publicam imponas, que alios deterreat a similibus committendis, utque dictus Pompeus Ioannes operam suam fabricae aut in aliud servitium alicuius ecclesiae vel loci pii quatuor saltem mensibus conferat, aliaque iniungas, que de iure fuerint iniungenda, qua penitentia publica peracta et recepto ab eis iuramento, quod sub spe facilius habendae dispensationis huiusmodi premissa non commiserint ipsos ab excessibus huiusmodi imposita prius eis propter premissa arbitrio tuo penitentia salutari in utroque foro hac vice tantum auctoritate nostra absolvas in forma ecclesiae consueta. Demum si tibi expediens videbitur, quod dispensatio huiusmodi sit eis concedenda neque scandalum sit ex ea oriturum, super quo conscientiam tuam etiam exoneramus, tunc cum ipsis postquam in separatione predicta arbitrio tuo perseveraverint et dummodo illa propter hoc raptam non fuerit, ipsique pauperes et miserabiles existant ac ex suis labore et industria tantum vivunt, quod impedimento tertii consanguinitatis vel affinitatis gradus huiusmodi ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis nequaquam obstantibus matrimonium inter se publice servata forma Concilii Tridentini contrahere illudque in facie ecclesiae solemnizare, ac in eo postmodum remanere

Анализа

Будући да о миграцијама, као ни о сесилности, у писмима нема директних помена, анализа је требало да покаже постоје ли индиректни наговештаји који могу указати на динамику односа између оријентације ка мобилности и оријентације ка имобилности. У том се смислу по значају издвајају два питања на која смо у писмима покушали да нађемо одговоре: 1) који су интереси различитих актера у процесу тражења и добијања диспензације? Које су то потребе за које диспензација представља задовољење? 2) Да ли ће се, како и зашто међусобни односи између актера променити уколико до диспензације не дође?

Према тону и садржини писма може се закључити да Света столица није ни на који начин иницирала процес давања диспензације, и да је била оштро против консангвинитета, односно против бракова између тазбинских сродника. У писму се јасно каже да прекршиоци треба да буду изложени покори (раздвајање и рад), како би се проверило да ли је њихова жеља за браком чврста, како би се проверило да њихов предбрачни грех није смишљена стратегија за лакше добијање диспензације, и како би се тиме други, којима би то могло пасти на памет, одвратили од сличних покушаја. Ипак, Света столица налаже локалним бискупима да молиоце (грешнике) ослободе од црквеноправних санкција (екскомуникације и интердикције).

Упркос томе, интерес Цркве је у овом случају вишеструк, и то на различитим нивоима црквене надлежности. На најнижем нивоу, постоји интерес од давања диспензације због одређених материјалних користи. Индикативно је да у писму попут овог више црквене инстанце осећају потребу да упозоре локалне бискупе да се држе даље од примања било каквих поклона. Процес давања диспензације био је, нема сумње, погодан оквир за развој корупције. Корупција се јавља увек када људи показују велики интерес за нешто што је забрањено, и када поседовање тога имају потребу да легализују. Битна ставка у том процесу је да они који желе да се превазиђе одређено правило или закон не виде у том правилу или закону дубљи смисао, односно виде смисао у ономе што се добија кршењем или заобилажењем правила или закона. То значи да имамо два супротстављена система вредности, два супротстављена дискурса, при чему један доминира у приватном животу, у илегалу или сивој зони, док је други

libere et licite valeant, auctoritate nostra dispenses, prolem suscipiendam exinde legitimam nunciando. Volumus autem, quod si sprete monitione nostra huiusmodi aliquid muneris aut premii occasione premissorum exigere aut oblatum recipere temere presumpseris, excommunicationis latae sententiae poenam incurras, eaque tandiu innodatus existas, donec a sede predicta absolutionis beneficium merueris obtinere et nihilominus absolutio et dispensatio per te faciendae predictae nullius sint roboris vel momenti. Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, anno incarnationis dominicae millesimo septingentesimo vigesimo tertio, Idus Iunii, pontificatus nostri anno tertio.” (625/13.06.1723)

доминантан у јавној сфери. Брак између сродника за молиоце, по свему судећи, није неприродан, а до таквог су уверења вероватно дошли кроз одговарајућу социјализацију, односно кроз учење сопственог културног обрасца. Будући да је Црква чврсто против тога, очигледно је да подршка или стимулација долази из саме заједнице, тј. из њене традиције.¹⁵ С једне стране, молиоцима је очигледно било јако стало да добију диспензацију, па у том смислу нису жалили средства, а, с друге стране, свештенство је било свесно те јаке жеље молилаца, па су мито могли тражити или охрабривати људе да га дају. Брачна диспензација је била тачка око које су се ломила копља, како унутар, тако и изван Цркве. Ту су се, по свему судећи, међусобно сучељавали различити системи вредности, културни обрасци, политички и економски интереси.¹⁶ Црква није била одустала од схватања да су бракови између сродника начелно недопустиви. Међутим, врховни црквени ауторитети су схватили контекст у коме се све то дешава и показивали разумевање за патње и жеље молилаца. Чином диспензације Црква се у ствари опредељује за „мање зло”, и показује приличну осетљивост за индивидуалну судбину и друштвену стабилност. Тиме она задобија оданост верника, јер не иде против њихових потреба и жеља. Дакле, осим материјалног интереса, Црква има и интересе очувања друштвене стабилности и очувања сопственог утицаја.

Веома је овде важно приметити да у великом броју писама постоји јасан наговештај да би Света столица веома лако, и веома радо, одбила давање диспензације да није дошло до једног од два могућа неповољна развоја ситуације унутар локалне заједнице: као прво, у једном је броју писама наведено да је дошло телесног упознавања будућих супружника,¹⁷ а, као друго, у једном броју писама је изнето да је настала озбиљна сумња да се то догодило, иако то није случај.¹⁸ Света столица је свесна да молиоци телесно упознавање могу да искористе као вид притиска на њу, те посебно скреће пажњу локалним бискупима да испитају да ли је то био случај. Молиоци су играли на карту бриге Свете столице за мир и стабилност, као и на карту бриге за судбину својих верника, па су изношењем телесног упознавања као аргумента указивали на чињеницу да су иза њих спаљени сви мостови, те да је диспензација једино решење које их може поново учинити нормалним или пуноправним члановима заједнице.

15 О раширености сродничких бракова, о културној условљености усмерења ка сродницима као брачним пратнерима и брачним преференцијама у Италији види Cavalli Sforza et al. 2004.

16 О могућим утицајима племићких кругова на политику Цркве види Ranke 1901, и Hills 1994.

17 „... иако иначе знају да обоје потичу од истих предака трећег и четвртог степена сродства одн. тазбинског сродства – се поменути Андреас труди да не згреша, што би почињавањем овог греха био случај, те се он одмах обратио нама као и Светој столици, како би им, милосрђем и милешћу према њима помогли, али је он поменути Луцију упознао телесно само из разлога што га је обузела луда пожуда.” 628/13.05.1727.

18 „Између њих није дошло до телесног упознавања, али је и поред тога дошло до сумње – иако до погрешне, да се они међусобно телесно познају.” (625/13.06.1723)

Из писама се види да је за Цркву подједнако недопустиво да се бракови склапају између крвних сродника, као и између сродника по браку. У том смислу они не сматрају за сходно да прецизирају о којем се тачно типу сродства ради, мада прецизно наводе у ком су степену сродства молиоци. То би могло да иде у прилог тези да је нарушавање друштвених конвенција, које би овакви бракови изазвали, по важности испред њихове „неприродности”.

На неколико места се индиректно напомиње да је „тржиште” одговарајућих кандидата за брак веома слабо, односно оно је, без диспензације, готово затворено пре свега за две категорије људи: за жене које су ступиле у недозвољене односе пре брака, и за жене из племићких породица. Родни аспект овог проблема, међутим, због ограниченог простора, у овом раду ипак неће моћи да буде размотрен. Размотрићемо га у једном од наредних радова.

У једном броју писама налазимо наратив о стигматизацији, што нас упућује да стварни или централни интерес од давања диспензације не тражимо у Цркви, него на другој страни. Говори се о томе како ће жене које су ступиле у недозвољене односе са својим сродницима пре брака, уколико се не додели брачна диспензација, бити обешчашћене, обележене, тј. да ће остати неударене. Поред тога, наводи се како би могли да настану и већи скандали, при чему се вероватно мисли на проблеме у локалној заједници који би могли произаћи из ускраћивања диспензације. Јасно је да постоји реална претпоставка да ће жена која је имала сексуалне односе пре брака остати неударена због губитка части. Међутим, концепт части у овом случају зависи од међудејства већег броја чинилаца. Зато остаје отворено питање да ли би се њен статус у том смислу задржао и ако би прешла у неку другу средину, у којој је не познају ни њу, ни њену породицу, ни оног са којим је изгубила невиност.

Врло је важно питање ко и зашто дотичну сматра обешчашћеном. Из писама произлази да жену осуђује њена заједница, околина, а не Црква. Давање диспензације, можемо са прилично поуздања да закључимо, усмерено је ка промени њеног статуса у локалној заједници, а не у Цркви, и не пред законом. С друге стране, нема сумње да заједница дотичну жену не сматра обешчашћеном и непогодном за брак због тога што је ступила у односе са својим сродником, него зато што је у односе ступила пре брака. Брак међу сродницима, дакле, није био незамислив и недопустив, односно о томе, по много чему судећи, није се много водило рачуна. Или, другачије посматрано, јако се водило рачуна да се такав брак склопи.¹⁹ То видимо из једног броја писама у којима се јављају молиоци који су практично већ уговорили брак, који је прошао све инстанце провере унутар

19 О специфичностима консангвиналних бракова у Италији и регионалним разликама по броју консангвиналних бракова у Италији види Gini/Caranti 1954; Cavalli Sforza et al. 2004; Salonen/Schmugge 2009.

локалне заједнице, и против кога нико није имао било какве примедбе, да би се касније испоставило да су супружници блиски сродници.²⁰ Овај нам податак открива занимљиву чињеницу би без Цркве та ствар прошла, и да је само Црква препознавала брак између сродника као проблем. Из овога можемо наслутити да сама заједница није перципирала и вредновала проблем сродничких бракова на исти начин као и Црква, односно она га је видела као проблем само због постојања црквених закона.²¹ У неким је случајевима заједница то сматрала небитним, а у другим је случајевима то сматрала битним, али у позитивном смислу: такав брак је био потребан. У том моменту наилазимо на први наговештени сукоб, или бар непоклапање, између традиционалних културних институција, с једне, и Цркве, с друге стране.

Такође је очигледно да се невиност, односно губитак невиности, овде не јавља као апсолутни критеријум који би дотичну жену могао квалификовати или дисквалификовати као прихватљиву особу за брак. То се види из чињенице да се у једном броју писама (попут овога које смо навели као пример) јавља мотив предрасуде о понашању потенцијалне удаваче, која не одговара стварности: молиоци нису ступили у недозвољене односе али заједница верује да јесу, на основу чега жена, уколико се та веза не озваничи, постаје обешчашћена. Оно што ту ситуацију чини проблематичном јесте да се, као прво, знају виновници тог чина, а, као друго, да ће ти виновници највероватније наставити да живе у тој заједници без обзира на исход случаја. То би могао бити индиректан показатељ да су многе младе жене у то време губиле невиност пре брака, с тим да се водило рачуна да тај податак не постане јаван, односно да није познат виновник. Наиме, „поштење” удаваче се могло веома поуздано утврдити пре брака, као што се то у многим културама и чини. Међутим, таква провера, на основу садржаја писама, није узимана у обзир а резултат такве провере, како изгледа, није никога занимао и није играо велику улогу у процесу осуде и стигматизације, можда и због тога што је невиност пре брака, поготово за нешто зрелије удаваче, и тада била релативно ретка појава. Докле год девојка није

20 „Молба која нам је недавно представљена од стране нашег вољеног сина, лаика Симон Скиаретаа и наше у Христу вољене ћерке, госпође Хијерониме Сгнеглиа [...] садржи да, након што је поменути Симон постигао споразум са ћерком, поменутом Хијеронимом, о будућем браку и након што је венчање Симона и ћерке Хијерониме уз сведоке допуштено, при чему је Хијеронима, без било каквог покушаја завођења остала нетакнута у било ком погледу, али од слабости тела нађачани, Симон и Хијеронима су се телесно упознали, али су мислили да између њих не постоји препрека ..., због које не би могли да се венчају. Они су тек касније сазнали да за њих, због наведених околности, постоји препрека јавног угледа првог степена.” 631/05.09.1731.

21 О поступцима путем којих се предупређивао брак између сродника види Birta/ Nedeljković 2018. Свештеници су имали упитнике које су користили у том смислу, а постојала је и институција објављивања зарука три седмице заредом на црквеним службама, како би се сви чланови заједнице могли упознати са намерама будућих супружника, и евентуално изнети своју примедбу.

изгубила невиност са конкретном особом, која је заједници позната, и која ће и након тога наставити да живи у заједници, изгледа да не постоји претерана тешкоћа у превазилажењу чињенице да девојка није невина.

Мобилност је могла бити узета у обзир при тражењу решења за проблем у две фазе овог процеса, али актери не дају повода за закључак да су тога били свесни. Писма су извесно сведочанство да је мобилност од самих актера била још увек непрепозната или недостижна као начин налажења брачних партнера сваког од њих појединачно, односно, мобилност је била непрепозната и као средство да молиоци, након почињеног греха, заједно, своју нелегалну и неприхватљиву везу, уколико је она заиста произашла из страсти или љубави, наставе на неком другом месту где не би били под толиким притиском локалне заједнице и Цркве. Молиоци, као и црквени ауторитети, као да не могу себи да представе могућност пресељења, те решење за своје потребе траже искључиво у локалној заједници.

Изостанак узимања миграција у обзир приликом тражења решења никако не може бити резултат несвесности о њиховом постојању. Индивидуалне миграције нису биле непознате у то време, и свакако су могле бити једна од логичних опција. Удаја за неког становника другог села или региона није била реткост. Постојале су, осим тога, и појединачне миграције које нису имале везе са браком, чак и у случају младих и неудатих жена.²² Пресељење у други регион је, вероватно, била могућност доступна у већој мери становницима градова и припадницима племства, док је за већину сиромашних становника села миграција била могућа само унутар ужег региона.²³ Разлоге за већу затвореност села морамо приписивати како економским, тако и културним чињеницама. Све нам то указује да нису постојали само концептуални и културни предуслови за статичност, него да су иза тога можда постојали и одређени политички интереси.

Срамота или дисфункционалност није морала да доведе до миграције која ће као исход имати задржавање мигранткиње у истом степену „друштвене нормалности“. Одлазак из свог краја често није значио само прелазак у другу средину, са новим или једнаким могућностима, него и прелазак у другу класу или корениту промену животног стила, приликом чега је мигранткиња своје могућности да живи нормално знатно сужавала. Наиме, један број жена је спас из поменуте ситуације могао пронаћи ступањем у монашке редове (о женском монаштву у том периоду види Hills 1994).²⁴ Монаштво је била институција која је, осим религиоз-

22 О демографским подацима у Напуљском краљевству, одакле, по свему судећи, потичу проучавана писма, види више у Marino 1982. О миграционим тенденцијама међу сиромашним грађанима Италије у прошлости види више MacDonald 1963. О специфичним индивидуалним миграцијама у то време у Италији види Dubow 2016.

23 О професионалним миграцијама у то време у Италији, на основу којих се много тога може закључити и о могућностима брачне миграције, види Dubow 2016.

24 Жене су у том периоду у поменутим случајевима углавном имале неколико опција. Прва је била да покушају да се удају за далеко слабију прилику од оне која им је прихватљива по статусу. Друга је била одлазак у манастир, што је имало вишеструке

них, имала и бројне друге функције, а једна од њих је била и смањивање друштвених напетости, као и чување економске моћи и статуса породице из које жена одлази (Ranke 1901).

Други моменат који налазимо, поред стигматизације, а који би могао индиректно указивати да мотива за мигрирање, уколико је то могло бити понуђено или доживљено као опција, није мањкало, тиче се немогућности да се пронађе брачни партнер одговарајућег социјалног статуса. У неким писмима јасно се каже да поједине племкиње, иако давно сазреле за удају, нису до сада упознале човека истог статуса за кога би се могле удати, те да из тог разлога моле за диспензацију како би се удале за свог рођака.²⁵ Овај се навод уклапа у већ познату слику тадашњег доба, према којој је аристократска заједница константно била у опадању, тако да су се на локалном или регионалном нивоу непрекидно јављали проблеми проналажења одговарајуће „прилике” за удају или женидбу (види Buylaert 2012). Пресељење у други регион није увек била пожељна, али је ипак била реална могућност којој су многе младе жене из аристократских кругова могле прибећи, односећи са собом, у виду мираза, много материјалног богатства и културне атмосфере (види Bertucci 2013). Ово често није ишло у прилог локалним аристократским кластерима, чија је моћ на тај начин опадала. Будући да су имали велики утицај на политику Цркве (Ranke 1901), они су могли да утичу на њу и у погледу дестимулисања особа и породица са миграционим аспирацијама. Зато бисмо могли поновити да је, осим концептуалних ограничења, цео процес давања диспензације сасвим сигурно могао бити оптерећен и интересима утицајних кругова, због чега питање миграција није било заиста актуелно, па самим тим ни изречено.

Иако поменути моменти у писмима не омогућавају да донесемо чврсте закључке о свим друштвеним односима и процесима који доводе до диспензације, као ни о стварним и конкретним намерама угрожених категорија становника, нема никакве сумње да је криза „тржишта” брачних партнера постојала, и да су за то постојала два крупна разлога: један је разлог везан за сиромашне становнике сеоских заједница, а други за припаднике племства. Први разлог тиче се затворености локалних заједница, како у физичком тако и у идеолошком смислу, односно тиче се веза-

позитивне последице, како за породицу, тако за саме актере, па и за друштво у целини. И, на крају, постојала је могућност да се жене потпуно повуку из друштвеног живота. У односу на све поменуто, уколико је постојала могућност, миграција је деловала као прилично прихватљиво решење (о конкретним примерима тражења решења на ове изазове види више у Bertucci 2013).

25 „Молба која нам је недавно представљена од стране нашег вољеног сина, лаика Андреаса Буонхера и наше у Христу вољене ћерке, госпође Франциске Аполоније ла Роче [...] садржи да поменути Франциска Аполонија, која је у својој 24. години живота, до сада није пронашла човека истог статуса за ког би могла да се уда, те поменути желе да буду сједињени у браку, али с обзиром на то да потичу од заједничког претка те да су у сродству трећег и четвртог степена, они своју жељу у тој тачки без диспензације Свете столице не могу да остваре.” (618/05.11.1717)

ности за територију или ужу сродничку заједницу. Други разлог везан је за покушај чувања сопствених поседа и задржавања моћи и утицаја. Први разлог условно бисмо могли назвати културно-економским, а други политичко-економским. То значи да постоји интерес за диспензацијом у самој заједници из које долазе молиоци. Другим речима, можемо код могилаца диспензације да препознамо озбиљна ограничења у погледу миграционог капацитета, односно да препознамо постојање оријентације ка статичности, сесилности или имобилности. Миграције, углавном појединачне, поменути би кризу свакако могле донекле да реше, и тешко је веровати да ауторитети или носиоци власти то нису могли да увиде. Међутим, код појединаца као да није постојао ни емотивни, ни когнитивни, ни вољни моменат, као ни подршка околине, да се миграцијама приступи. Овај оглед имао је за циљ да покаже да је на датом простору и у датом периоду капацитет за сесилност или непокретност био прилично велики, те да је тај капацитет, користећи се једном црквеном институцијом као средством, могао да изроди одређени модел понашања у погледу тражења брачних партнера, који не би био превише прихватљив да тог капацитета није било.

Закључак

Суочивши се са, за социокултурну антропологију у Србији, неуобичајеном архивском грађом о брачној диспензацији у Италији XVII и XVIII века, били смо упућени на интерпретативни оквир који омогућава превазилажење ограничења дискурса о миграцијама. Реч је о оквиру који људској мобилности не приступа као готовој и недвосмисленој чињеници, него је посматра кроз динамику односа између супротстављених тежњи и политика које се међусобно не искључују, већ се допуњују: тежње ка мобилности и тежње ка статичности. Анализа је показала да је изабрани теоријски оквир, као допуна или коректив дискурсу о миграцијама, оправдан, јер нам је омогућио да материјалу приђемо са „отворенијом блендом”, препознавајући слабо уочљиве процесе, који на нов начин осветљавају питање људске мобилности. Истовремено, материјал који смо користили показао се као корисна, али не и довољно исцрпна грађа за разумевање односа тадашњих становника Напуљског краљевства према просторној покретљивости, односно према статичности.

Полазна хипотеза била је да се брачна диспензација може посматрати као инструмент за контролу брачних миграција, односно за контролу сесилности. Међутим, требало је дискурзивном анализом проверити да ли тадашње дискурзивне праксе подржавају ову претпоставку. Зашто се за брачним диспензацијама посеже? Из анализе произлази закључак да је Црква званично имала отпор према давању брачне диспензације, док је код самог становништва постојала снажна оријентисаност ка сроднич-

ким браковима.²⁶ То би могло да иде у прилог тези да је код становништва постојала јака везаност за територију на којој живе, као и за заједницу којој припадају, што указује на непостојање капацитета за мигрирање. Брачна диспензација би се, сходно томе, могла сматрати само надовезивањем на тежње становништва да просторно мирују, а никако смишљеном интервенцијом у циљу сузбијања тежњи ка миграцијама. Ипак, то не искључује могућност да је Црква, или неки друштвени фактор иза ње, могла имати интереса да до развијања идеје о миграцији уопште и не дође, па је брачна диспензација могла бити механизам предупредивања миграција.

Показало се да су црквени великодостојници били свесни оскудице потенцијалних брачних партнера, те да су, у одређеној мери, посматрали брачну диспензацију као једно од средстава за избегавање друштвене нестабилности која би из те чињенице могла произаћи. Посредно смо закључили да оријентација ка сесилности расте из два корена (економско-културног и економско-политичког), који оба настају из једног семена: из субјективно доживљених интереса локалне заједнице, која то види као једини реални развојни оквир. Брачна диспензација је тако, на манифестном нивоу, чин којим се грешницима омогућава да се врате нормалном животу, док се, на латентном нивоу, тиме омогућава заједници да остане затворена чувајући своје материјалне ресурсе. Огроман потенцијал за мигрирање становништва Италије, исказан у каснијим епохама, јасно указује да је он, макар у заметку, постојао и у периоду који нас занима, али да се он разним механизмима, укључујући и брачну диспензацију, на известан начин држао изнад прага свести становништва.

Извори

<http://www.newadvent.org/cathen/05041a.htm>

Архив Бирта, Католічки фонд, Збирка писана Апостолског пенитенцијара, архивистичка ознака 618/05.11.1717.

Архив Бирта, Католічки фонд, Збирка писана Апостолског пенитенцијара, архивистичка ознака 625/13.06.1723.

Архив Бирта, Католічки фонд, Збирка писана Апостолског пенитенцијара, архивистичка ознака 628/13.05.1727.

Архив Бирта, Католічки фонд, Збирка писана Апостолског пенитенцијара, архивистичка ознака 631/05.09.1731.

Литература

Alfani, Guido. 2010. Wealth Inequalities and Population Dynamics in Early Modern Northern Italy. *The Journal of Interdisciplinary History*, 40 (4): 513–549.

²⁶ У сваком веку је у Европи давано је на стотине хиљада брачних диспензација (види Salonen/Schmugge 2009).

- Bertucci, Paola. 2013. The In/visible Woman: Mariangela Ardinghelli and the Circulation of Knowledge between Paris and Naples in the Eighteenth Century. *Isis* 104 (2): 226–249.
- Birta, I. i S. Nedeljković. 2018. Bračna dispencijacija u XVII i XVIII veku. *Antropologija* 18 (3): 123–143.
- Birta, I. i S. Nedeljković. 2019. Papski nalozi za istragu u vezi sa bračnom dispencijacijom kao istorijskoantropološki izvori. *Etnoantropološki problemi* (u štampi).
- Blanco Villegas, Maria Jose & Boattini, Alessio & Rodriguez Otero, Humildad & Pette-ner, Davide. 2004. Inbreeding Patterns in La Cabrera, Spain: Dispensations, Multiple Consanguinity Analysis, and Isonymy. *Human Biology*, 76 (2): 191–210.
- Bobić, Mirjana, Milica Vesković Anđelković, Vlasta Kokotović Kanazir. 2015. Studija o spoljnim i unutrašnjim migracijama građana Srbije sa posebnim osvrtom na mlade. International organization for migration – Swiss Agency for Development and Cooperation SDC.
- Buylaert, Frederik. 2012. The Late Medieval „Crisis of the Nobility” Reconsidered: The Case of Flanders. *Journal of Social History*, 45 (4): 1117–1134.
- Cavalli Sforza, Luigi Luca, Antonio Moroni and Gianna Zei 2004. Consanguinity, Inbreeding and Genetic Drift in Italy. *Monographs in Population Biology* 39, Princeton University Press
- Chalfin, Brenda 2008. Sovereigns and citizens in close encounter: Airport anthropology and customs regimes in neoliberal Ghana. *American Ethnologist* 35: 519–538.
- Cvijić, J. 1987. Antropogeografski spisi. Beograd. SANU – NIRO „Književne novine” –Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Do, Quy Toan and Iyer, Sriya and Joshi, Shareen. 2006. The Economics of Consanguineous Marriages. World Bank Policy Research Working Paper No. 4085. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=950455>
- Drakić Grgur, M. 2016. Efikasnost anti-imigracione politike. U: Seobe i razvoj, dr Veselin Vukotić et al. ur. 69–76. Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka.
- Dubowy, Norbert. 2016. „Musical Travels. Sources of Musicians’ Tours and Migrations in the Seventeenth and Eighteenth Century”. In: *Musicians’ Mobilities and Music Migrations in Early Modern Europe: Biographical Patterns and Cultural Exchanges*. Gesa zur Nieden, Berthold Over (eds.), 207–226. Transcript Verlag.
- Đurđev, B. 1995. Posleratno naseljavanje Vojvodine: metodi i rezultati demogeografske analize naseljavanja Vojvodine u periodu 1945 – 1981. Novi Sad. Matica Srpska.
- Fitzgerald, D. 2009. „Following the Flock: The Mexican Catholic Church Confronts Emigration”. In: *Nuevas tendencias y nuevos desafíos de la migración internacional: Memorias del Seminario Permanente sobre Migración Internacional*. Vol. 3. Manuel Ángel Castillo García, Rodolfo Cruz Piñero, Jorge Santibáñez Romellón (eds.), 423–464. Colegio de Mexico.
- Fuster, Vicente & Colantonio, Sonia. 2004. Socioeconomic, Demographic, and Geographic Variables Affecting the Diverse Degrees of Consanguineous Marriages in Spain. *Human Biology*, 76 (1): 1–14.
- Gini, C. and E. Caranti (1954). Marriage and Family Living. International Issue on the Family Vol. 16, No. 4., National Council on Family Relations: 350–361.

- Glick Schiller, N. and Noel B. Salazar. 2013. Regimes of Mobility Across the Globe, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2): 183–200.
- Gueresi, Paola, Davide Pettener, Fosca Martuzzi Veronesi. 2001). Marriage behaviour in the Alpine Non Valley from 1825 to 1923, *Annals of Human Biology* 28 (2): 157–171.
- Hills, H. 1994. Iconography and Ideology: Aristocracy, Immaculacy and Virginity in Seventeenth-Century Palermo. *Oxford Art Journal*, 17 (2): 16–31.
- Powell, Hunter, Jenny DiPlacidi. 2018. Gothic Incest: Gender, Sexuality and Transgression. Manchester University Press.
- Kirby Peter Wynn 2009. „Lost in Space’: Anthropological Approach to Movement”. In: *Boundless World. An Anthropological Approach to Movement*, Peter Wynn Kirby (ed.), 1–27. New York – Oxford: Berghahn Books.
- Congost, Rosa, Josep Portell, Enric Sauger, Albert Serramontmany. 2012. Dispensation from Banns. A Data Source for Historical Demography and Social History, *Population-E* 67 (3): 465–478.
- Marino, John A. 1982. Economic Idylls and Pastoral Realities: The „Trickster Economy” in the Kingdom of Naples. *Comparative Studies in Society and History* 24 (2): 211–234.
- McDonald, J. S. 1958. Some Socio-Economic Emigration Differentials in Rural Italy, 1902–1913 Economic Development and Cultural Change, 7 (1): 55–72.
- McDonald, J. S. 1963. Agricultural Organization, Migration and Labour Militancy in Rural Italy. *The Economic History Review, New Series*, 16 (1): 61–75.
- Mesić, M. 1992. Ekološke migracije, *Socijalna Ekologija* 1 (2): 167–177.
- Nedeljković, S. 2018. Privatni etnički arhiv između politike identiteta i sredstva društvene kontrole: primer arhiva „B” u Rumuniji. *Antropologija* 18 (2): 83–102.
- Ranke, L. 1901. History of popes: their church and state. New York. Colonial Press.
- Salazar Noel B. and Alan Smart. 2011. „Anthropological Takes on (Im)mobility”. In: *Identities: global Studies in Culture and Power*, 18 (6): i–ix.
- Salonen, K. and L.Schmugge. 2009. A Sip from the „Well of Grace”: Medieval Texts from the Apostolic Penitentiary, The Catholic University of America Press.
- Siddle D. J. 1997. Migration as a Strategy of Accumulation: Social and Economic Change in Eighteenth Century Savoy, *The Economic History Review, New Series*, 50 (1): 1–20.
- Stark, Oded. 1988. On Marriage and Migration, *European Journal of Population* 1988 (4): 23–37.
- Zängle, M. 2014. Trends in Papal Communication: A Content Analysis of Encyclicals, from Leo XIII to Pope Francis, *Historical Social Research* 39 (4): 329–364.
- Zelinsky, Wilbur. 1971. The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review*, 61 (2): 219–249.

Primljeno: 01.07.2019.

Odobreno: 14.09.2019.

Saša Nedeljković and Ivan Birta

**Succulence as an anthropological problem:
The letters of the Apostolic Penitentiary
on the marital dispensation from the 17th and 18th centuries
as an inducement for re-examining the limitations
of discourse on migration**

Abstract: In Italy, in the 17th and 18th centuries, marital dispensation was a common phenomenon. A special group of these dispensations consists of those related to marriages between close relatives. The potential of this institution of the Catholic Church, in terms of contributing to the understanding of human mobility, has been largely ignored, although the effects it produces may be most evident in the discourse on spatial mobility. More precisely, this institution or practice can be approached as a form of discouraging marital migrations, or as a form of stimulating spatial stateness. For the purpose of this essay, an attempt was made, through a discursive analysis of the letters of the Apostolic Penitentiary to the bishops throughout Italy from that period, to determine which discursive practices the authorities used to justify this phenomenon. A link between marital dispensation and anti-emigration tendencies has already been indirectly indicated by numerous studies in biophysical anthropology, but has not been the subject of research of sociocultural anthropologists, which could give this problem a deeper cultural dimension.

Keywords: succulence, Italy, 17th and 18th centuries, discourse, marital dispensation, marital migrations.